

ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ФАЛЬСИФІКАЦІЮ ДОКАЗІВ

Нікітенко В.М.

*аспірант Інституту держави і права
ім. В.М. Корецького НАН України*

Статтю присвячено історії криміналізації діянь, пов'язаних із фальсифікацією доказів. Автор аналізує історично-правові документи, якими передбачена відповідальність за їх вчинення, та приходять до висновку щодо врахування окремих положень правових пам'яток минулого в процесі удосконалення кримінального законодавства України

Статья посвящена истории криминализации деяний, связанных с фальсификацией доказательств. Автор анализирует историко-правовые документы, которые предусматривают ответственность за их совершение, и приходит к выводу об учете отдельных положений правовых памятников прошлого в процессе совершенствования уголовного законодательства Украины

The article is devoted to the history of the criminalization of acts related to the falsification of evidence. The author analyzes the historical and legal documents providing for responsibility for their commission, and concludes to incorporate certain provisions of the legal monuments of the past in the improvement of criminal legislation Ukraine

Ключові слова: фальсифікація, підроблення, докази, кримінальне покарання.

Постановка проблеми. Для пізнання сутності будь-якого явища правової дійсності важливе значення має розгляд історичного шляху його формування та розвитку. Як слушно зазначає М.І. Хавронюк, будь-яку правову проблему неможливо розв'язати, не дослідивши належним чином її генезис [1, с. 45]. З приводу значимості даного питання ми цілком підтримуємо В.К. Грищука, який вказує, що об'єктивне дослідження кримінально-правових явищ неможливе без застосування історичного методу, який дає можливість розкрити генетичні зв'язки і відносини конкретного об'єкту, реальні умови його становлення і розвитку [2, с. 116].

Норми вітчизняного закону про кримінальну відповідальність, якими передбачена відповідальність за діяння, пов'язані із фальсифікацією доказів, мають глибоке історичне коріння. Вони формувалися у різні історичні періоди в залежності від соціального статусу людини і громадянина, а також політичного, економічного та правового стану держави. Ми погоджуємося із М.І. Мельніченком, який вважає, що історико-правовий аналіз злочинів вкрай важливий, адже він дасть змогу дослідити розвиток кримінального законодавства на певних етапах; з'ясувати структуру суспільних відносин, які були поставлені законодавцем під охорону відповідних кримінально-правових норм, а також ефективність такої кримінально-правової охорони; виявити недоліки та переваги кримінально-правової регламентації цієї групи злочинів, а також запропонувати та обґрунтувати зміни і доповнення до чинного Кримінального кодексу України (далі – КК України) [3, с. 113].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Комплексного дослідження історичної генези протидії фальсифікації доказів вітчизняними вченими не проводилося. Такими науковцями, як М.І. Бажанов, Н.О. Гуторова, В.П. Діденко, С.Є. Дідик, О.О. Дудоров, О.О. Кваша, О.М. Костенко, В.Н. Кубальський, В.В. Кудрявцев, В.В. Кузнецов, А.В. Ландіна, М.І. Мельніченко, М.В. Сийпловіч приділялася увага окремим питанням ретроспективного аналізу у цій сфері в аспекті становлення кримінальної відповідальності за деякі злочини проти правосуддя.

У контексті цього Р.Л. Максимович зауважує, що наявність змін у кримінальному законодавстві, а також те, що науковці досі практично не піддавали аналізу дорадянський період розвитку кримінального права, викликає потребу продовжити і розвинути дослідження у відповідному напрямку [4].

Мета і завдання дослідження. Метою цієї статті є історичний аналіз становлення кримінальної відповідальності за фальсифікацію доказів на підставі дослідження пам'яток права, що діяли на території сучасної України.

Основний матеріал дослідження. Розглядаючи генезу розвитку вітчизняного кримінального закону у цій сфері, слід урахувати, що Українська держава певні етапи свого

розвитку перебувала у складі інших державних утворень – князівства Литовського, Речі Посполитої, Росії та СРСР.

Історичні документи дають підстави вважати, що кримінальна відповідальність за такі діяння існувала весь період становлення і розвитку української державності. Окремі «зачатки» протидії фальсифікації доказів містяться у першому писаному джерелі права Київської Русі – «Руській Правді», створення якої відбулося у 1016 році під правлінням Ярослава Мудрого, а також в Короткій та Просторовій її редакціях.

Згідно із цією пам'яткою доказами були: особисте зізнання; свідчення видоків (очевидців), які вважалися свідками факту, а також послухів – так званих добропорядних свідків; порушення прав (сліди побоїв, рани, знайдені у підозрюваного речі, труп тощо) та «суди божі» – ордалії (випробування залізом і водою, присяга, судові змагання, застосування тортур за недостатністю свідків тощо). Тобто, така система доказів базувалася на взаємній довірі, унаслідок чого був відсутній предмет фальсифікації [5, с. 319].

Наведені факти свідчать, що відповідно до «Руської Правди» поряд з доказами, заснованими на віруванні людей, формувався прототип такого сучасного виду доказів, як показання свідків (свідчення «видоків і послухів»).

У зв'язку із розпадом первіснообщинного ладу та появою приватної власності виникає необхідність у закріпленні таких значущих фактів суспільного життя, як меж земельної ділянки. Так з'явилися межові знаки, які використовувались для засвідчення певного стану земельних відносин. Не виключено, що вони були одним з найперших предметів, що захищались законом від підроблення як виду фальсифікації. За «Руською Правдою» підроблення межових знаків каралося найбільш тяжкими тілесними ушкодженнями. Поява писемності та розвиток обігу документів було також одним із факторів, що сприяло підробленню. Розширення територіальних меж людських поселень та спільнот призвело до того, що для доказу наявності будь-яких юридично значущих фактів показання свідків, як одна з найдавніших форм посвідчення фактів та подій, перестало повністю задовольняти вимоги суспільства. Крім того, певні суспільні факти потребували засвідчення на термін понад можливий строк життя людини. Усе це сприяло розвитку писемності, появи та обігу документів, а отже, робило можливим їх підробку [6, с. 10-11, 13].

У контексті викладеного А.А. Жижиленко зазначає, що підроблення документів, являючи собою посягання на письмову форму посвідчення життєвих моментів юридичних відносин і подій, що мають правове значення, стає можливим тільки з того часу, коли розвиток суспільства досягає того ступеня, при якому з'являється усвідомленість необхідності особливих способів такого посвідчення в інтересах усього правопорядку, і коли охорона цих засобів, що посвідчують, починає видаватися дуже істотною, як та, що обумовлює собою твердість та міцність усього правопорядку. Своєрідним прообразом підроблення документів у той час виступали обмова і підроблення приграничних знаків [7, с. 211-214].

Слід відмітити, що за часів «Руської Правди» почали з'являтися норми, що були спрямовані на забезпечення справедливого правосуддя. Так, ст. 18 Просторової редакції «Руської Правди» зобов'язувала свідків давати показання після присяги, а ст. 20 – встановлювала покарання за наклеп, що можна вважати прототипом завідомо неправдивого показання свідка у сучасному кримінальному праві [8, с. 145-147]. Важливе положення щодо визнання недійсними судові рішення, які були прийняті на підставі підроблених фактів, містить ст. 61 цієї редакції «Руської Правди» [9, с. 20]. Що стосується Короткої редакції «Руської Правди», то її положення в частині фальсифікації доказів по суті не відрізнялися від тих, які містила попередня її редакція. Таким чином, відповідальність свідків за давання неправдивих показань, що сприймалися як докази, жодна з редакцій «Руської Правди» не передбачала.

Подальший розвиток кримінальної відповідальності за фальсифікацію доказів пов'язаний із Судебниками 1497 та 1550 років, в яких містилися норми про неправдиві показання, що належали до злочинів проти віри. Так, ст. 8 Судебника 1497 року передбачала відповідальність у виді смертної кари за неправдивий донос з метою звинуватити і притягнути до кримінальної відповідальності невинну особу. За фальсифікацію протоколів судового засідання або недостовірний запис показань сторін чи свідків унаслідок отримання хабара встановлювалася відповідальність згідно із ст.ст. 4, 5 Судебника 1550 року. Також зазначений правовий документ розглядав такі види фальсифікації доказів, як: умисний наклеп на особу, що здійснює правосуддя (ст. 6); завідомо неправдивий наклеп царю на суддів (ст. 7); завідомо неправдиве обвинувачення дяків і підданих у лихомостії (ст. 8–13), наклеп і неправдиві доноси сторін і других учасників судового розгляду (ст. 42). А особи, які складали офіційні документи під час суду, зобов'язанні були дотримуватися вимог ст.ст. 28, 62, зокрема правильно записувати показання сторін та підписувати документи, на їх копіях запис повинен відповідати «слово в слово» та обов'язково завірений печаткою, а також пред'являлися певні вимоги щодо

зберігання та обмеженого доступу до судових документів. За вказані діяння передбачалося покарання у виді торгової страти або в'язницею [10, с. 55, 97-129].

Таким чином, законодавець у нормах Судебника 1550 року виокремив такі види фальсифікації, як підроблення документа шляхом внесення в його зміст неправдивих відомостей (прототип – службове підроблення) та виготовлення сфальсифікованого офіційного документу (прототип – штучне створення доказу).

Наступними нормативно-правовими актами, що діяли на теренах сучасної України, були три Литовські Статути 1529, 1566 та 1588 років, оскільки основна частина східно-західних земель увійшла до складу князівства Литовського, а Галицька, Львівська, Перемишльська, Саноцько-Холмська, Подільська, Белзька землі були приєднані до Польщі.

Досліджуючи ці історичні правові пам'ятки, слід відмітити, що в статті 5 та статті 12 Литовських статутів відповідно 1529 року та 1566 року більш детально було визначено поняття «підроблення» (по суті – фальсифікація), спосіб його вчинення (об'єктивні ознаки) та покарання. За вказаними нормами предметом фальсифікації були листи і печатки, документи писарів та заповіти, а спосіб вчинення – підроблення запису чи печатки на документі. У Литовському статуті 1588 року наведені норми залишилися без суттєвих змін, проте було визначено коло посадових осіб, які притягувалися до відповідальності за підроблення документів. За таке діяння передбачалося покарання «вогнем» [11].

Значний внесок у розвиток кримінального законодавства в сфері протидії фальсифікації доказів було внесено Соборним уложенням 1649 року. Норми матеріального і процесуального права були об'єднані у Главі Х «Про суд». Так, встановлювалася відповідальність за фальсифікацію судових (процесуальних) документів шляхом їх підроблення (ст. 11-13); неправдивий донос на суддю (ст. 106); помилкове звинувачення, винесене суддею (ст. 107); завідомо неправдиве повідомлення про вчинення злочину та неправдиві показання свідків при проведенні «появного обшуку» (масове опитування свідків) (ст.ст. 162-166). Інші глави цього правового документу також містили статті, якими визнавалися кримінально караними діяння, пов'язані із фальсифікацією доказів. Зокрема, ст. 29 Глави XI «Суд про селян» заборонялося надавати неправдиві свідчення у суді. Глава XXI «Про розбійні і про татині справи» передбачала відповідальність за підкидання речей з метою затримання особи та звинувачення її в крадіжці із застосуванням насильства (ст. 55), а також за такі ж діяння, але без застосування сили (ст. 56) [12, с. 238–423]. Підкидання речей з метою їх вилучення на місці злочину за Соборним уложенням 1649 року у сучасному кримінальному праві трактується як штучне створення доказів обвинувачення, що охоплюється поняттям «фальсифікація доказів».

За часів правління Петра I були проведені значні реформи у сфері судочинства. Указом від 21 лютого 1697 року «Об отмене в судебных делах очных ставок, о бытии вместо оных расспросу и розыску, свидетелей, об отводе оных, о присяге, наказании лжесвидетелей и пошлинных деньгах» було встановлено покарання у виді смертної кари за неправдиве показання свідків (лжесвідчення) [13, с. 18]. На підставі систематизації таких джерел права, як іменні укази, маніфести, регламенти, усні акти, вперше в історії права був виданий у 1715 році кодекс – Артикул військовий, який існував одночасно із Соборним уложенням 1649 року. Так, статті 196-198 Глави 22 «Про неправдиву присягу та подібні їй злочини» передбачали покарання за такі види фальсифікації доказів, як неправдива присяга та неправдиве показання у виді церковного покаяння, вчиненні з умислом. До відповідальності за такі діяння притягувалися сторони процесу та свідки [14, с. 397–400].

Слід додати, що в Артикулі військовому 1715 року були відсутні норми, присвячені фальсифікації доказів, зокрема підробленню документів, оскільки одночасно діяли положення Соборного уложення 1649 року. Проте, передбачалися заходи щодо запобігання таких протиправних діянь. Так, починаючи з дати виходу цього кодексу вимагалася ведення суворої звітності документів, на кожному з них повинна бути присутня вказівка на особу, що створила документ, підписи всіх, через чий руки даний документ проходив, а також інші формальності, завдяки яким законодавець сподівався уникнути їх підроблення [15, с. 204].

Вагомою подією у становленні кримінального законодавства з питань протидії фальсифікації доказів було видання у 1845 році Уложення про покарання кримінальні та виправні (далі – Уложення), яке по суті було першим кримінальним кодексом.

В Уложенні фальсифікації доказів були присвячені окремі глави. Так, Глава 4 «Про підроблення по службі» Розділу V «Про злочини та проступки по службі державній та громадській» присвячена службовому підробленню як одному з елементів, що охоплюється вказаним терміном (ст.ст. 390-393) [16]. Коментуючи ст. 391 (інша редакція – ст. 362), А.А. Жижиленко поділив підроблення на три групи діянь, які вчинялися суб'єктом злочину: 1) незалежно від мотивів та мети суб'єкту; 2) за наявності злочинних намірів; 3) тільки за наявності користі або особистої зацікавленості. До першої групи віднесено випадки підроблення посадовою (службовою) особою підпису, залучення «підставних» свідків, заочного складання акту від імені особи, яка була при цьому відсутня, або їх оформлення «заднім» числом,

додаючи до них вигадані обставини або завідомо неправдиві показання свідків, видання уявної копії з неіснуючого акту, а також вчинення вказаних діянь під час зберігання документів (актів). Друга група включала такі діяння, як з наміром повне чи часткове замовчування істини в доповідях, рапортах, протоколах, журналах та інших офіційних документах, або їх умисне підчищення та виправлення, або викрадення, знищення чи приховування таких документів (актів). Третя група – порушення правил, встановлених для вчинення та засвідчення офіційних актів [7, с. 309-310]. Із наведеного випливає, що поняттям «підроблення» охоплювалося не тільки підробка, виправлення або підчистка актів (документів), а також їх знищення, приховування та викрадення під час зберігання відповідною посадовою особою.

Норми Глави 5 «Про неправосуддя» Розділу V встановлювали покарання за постановлення неправосудного рішення (ст. 394), призначення необґрунтовано суворого покарання (ст. 395), незаконне звільнення від покарання або його пом'якшення (ст. 396). Відповідно до цих статей до відповідальності притягувалися посадові особи, які відповідали за законність судового рішення та вироків, прокурори, стряпчі, а також чиновники, що скріплювали судові ухвали (секретарі) тощо. З цього приводу С.М. Казанцев зазначає, що секретар суду не випадково опинився у переліку чиновників, які здійснюють правосуддя, особливо у кримінальному процесі, оскільки йому відводилася важлива роль – він складав доклад, повинен був турбуватися про наявність у вирокі посилань на статі закону, мав право та зобов'язаний був вказати суду на протиправність рішень, що приймалися, а також внести свою заяву з даних питань до протоколу засідання. Навіть, після введення судових уставів секретар суду мав можливість сприяти, а іноді – призвести до несправедливого вироку, наприклад, шляхом знищення речових доказів у справі. Прокурор притягувався до відповідальності за неправосуддя у випадку умисної відмови від протесту на неправосудний вирок (рішення) або підтримки обвинувачення в судовому засіданні без достатніх підстав, що призвело до незаконного виправдувального вироку[17, с. 19-21].

У відділенні 1 «Про злочини і проступки чиновників при слідстві і суді» Глави 11 «Про злочини та проступки чиновників по деяких особливих родах служби» Розділу V містилися норми, якими встановлювалася відповідальність чиновника, що здійснює слідство, за такі діяння: 1) невиконання запропонованих законом правил і форм (ст. 456); 2) примушуванні обвинуваченого до визнання своєї вини або свідка до давання показань (ст. 462); 3) незаконне затягування строків слідства(ст. 461); 4) надання винному будь-які недозволені законом засоби до виправдання або намагання послабити вагомість поданих щодо нього доказів (ст. 463).

За неправдиве показання свідка, надане у ході слідства або в суді під присягою, передбачалася відповідальність за ст.ст. 258-262 Глави 5 «Про лжеприсягу» Розділу II «Про злочини проти віри і про порушення постанов».

Отже, можна зробити висновок, що Уложення в частині встановлення відповідальності за фальсифікацію доказів є більш досконалішим на відміну від попередніх кримінальних законодавств. Так, його норми достатньо чітко визначали сукупність об'єктивних та суб'єктивних ознак службового підроблення. До переліку діянь, які становлять об'єктивну сторону цього злочину, законодавець включив знищення, приховування та викрадення документів, що зберігаються посадовою особою. До суб'єктів – було включено секретаря суду, якому надавалися значні повноваження. Також встановлювалася заборона на завідомо неправдиве показання та такий вид штучного створення доказів обвинувачення, як примушування обвинуваченого або свідка до давання показань.

У Кримінальному уложенні 1903 року норми, що передбачали відповідальність за фальсифікацію доказів, були зосереджені у Главі 7 «Про протидію правосуддю». Караними визнавалися наступні діяння: 1) завідомо неправдива заява органам влади (ст. 156); 2) завідомо неправдивий донос, поєднаний з завідомо неправдивим обвинуваченням (ст. 157); 3) давання неправдивих показань (ст.ст. 158, 160-161, 169); 4) підроблення або перероблення письмового або речового доказу з метою наклепачити підозру на певну особу у вчиненні злочинного діяння або службового проступку, якщо такий хибний доказ став предметом дізнання або став приводом для порушення кримінального переслідування або для дисциплінарної відповідальності (ст. 159); 5) пошкодження, приховування або захоплення речового чи письмового доказу (ст. 166).

Службовому підробленню присвячено Главу 21 «Про підроблення» (ст. 437–452), в якій були виділені об'єкт і суб'єкт цього злочину. Так, винний притягувався до кримінальної відповідальності за: 1) пошкодження, приховування, захоплення, підроблення та переробку доказів цивільного стану іншої особи з метою замовчування чи зміни його стану (ст. 438); 2) використання завідомо неналежного йому акту стану для заволодіння (привласнення) чужого цивільного стану (майна) (ст. 439).

Глава 37 «Про злочинні діяння по службі державній та громадській» містила ряд норм, що встановлювали відповідальність службовців, до яких також належали слідчі та судді, за окремі діяння, пов'язані із штучним створенням доказів обвинувачення. Зокрема, злочинами

визнавалися:

1) приховання у доносі істотної обставини вчинення злочину (ст. 644); 2) примушування внаслідок зловживання службовими повноваженнями або заходами, не сумісними з правосуддям обвинуваченого, до визнання, а свідка до давання показань при провадженні цивільних справ або справ про кримінальну чи дисциплінарну відповідальність (ст. 676) [18].

Таким чином, у Кримінальному уложенні 1903 року містилися норми, що передбачали відповідальність за різноманітні форми фальсифікації доказів, зокрема за підроблення речових доказів, а не тільки документів, а також пред'явлення до суду завідомо неправдивого доказу. До відповідальності за ці злочини притягувалися як службовці – спеціальний суб'єкт, так і будь-яка особа – загальний суб'єкт. Норми цієї правової пам'ятки були покладені в основу наступних кримінальних законодавств.

Подальша систематизація норм кримінального законодавства була викладена у Кримінальному кодексі (далі – КК) УРСР 1922 року та пов'язана із утворенням Радянського Союзу. З метою встановлення єдності кримінального законодавства за основу даного кодексу був взятий КК РСФРР.

У КК УРСР 1922 року норми, які передбачали відповідальність за фальсифікацію доказів, містилися у різних розділах та главах. Так, відповідно до глави 2 «Посадові (службові) злочини» Розділу «Про контрреволюційні злочини» караним визнавалися такі діяння: 1) зловживання владою або службовим становищем (ст. 109); 2) перевищення влади або службових повноважень (ст. 110); 3) примушування до давання показань при допиті шляхом незаконних дій з боку особи, яка проводить слідство або дізнання (ст. 112); 4) службове підроблення (ст. 116). У Розділі III «Злочини проти життя, здоров'я та гідності особистості» встановлювалася відповідальність за: 1) завідомо неправдивий донос органу судової або слідчої влади, або службовій особі, яка має право починати провадження про вчинення певною особою злочинного діяння (ст. 177); 2) завідомо неправдиві показання, дане свідком, експертом, перекладачем при проведенні дізнання, слідства або судового розгляду (ст. 178); 3) завідомо неправдиві донос та показання, поєднанні із штучним створенням доказів обвинувачення (ст. 179) [19].

У зв'язку із викладеним, можна констатувати, що вперше у КК УРСР 1922 року міститься посилання на словосполучку «штучне створення доказів обвинувачення» як форму фальсифікації доказів.

Практично схожа ситуація у сфері протидії фальсифікації доказів спостерігалася за КК УРСР 1927 року. На відміну від КК УРСР 1922 року, у даному кодексі містилася стаття 78 глави 2 «Інші злочини проти порядку управління», якою встановлювалася відповідальність за викрадення, пошкодження, приховування або знищення офіційних чи приватних документів із державних установ з метою перешкоджання правильному розгляду справ або, взагалі, діяльності установ [20].

Диспозиція цієї статті налічує, на нашу думку, вичерпний перелік діянь щодо вилучення документів із будь-якої справи, які за певних обставинах, можуть бути способом фальсифікації доказів.

Норми КК УРСР 1960 року (вступив в дію з 1 квітня 1961 року), якими передбачалася відповідальність за фальсифікацію доказів, законодавець розмістив у двох різних главах. Відповідно до глави VII «Посадові злочини» кримінально караними визнавалися такі діяння посадових осіб:

1) зловживання владою або посадовим становищем (ст. 165); 2) перевищення влади або службових повноважень (ст. 166); 3) посадовий підлог (ст. 172). У главі VIII «Злочини проти правосуддя» передбачалася відповідальність за: 1) примушування при допиті шляхом незаконних дій з боку особи, яка провадить дізнання або попереднє слідство (ст. 175); 2) завідомо неправдивий донос (ч. 1 ст. 176); 3) завідомо неправдиве показання (ч. 1 ст. 177); 4) примушування свідка (експерта) до дачі завідомо неправдивих показань (висновку) (ст. 180). КК УРСР 1960 року не містив поняття «фальсифікація доказів». Однак у таких злочинах, як ч. 2 ст. 176, ч. 2 ст. 177, а також ч. 2 ст. 174 («Притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності») передбачалася відповідальність за діяння, поєднанні із штучним створенням доказів обвинувачення як кваліфікуючою ознакою, що, по суті, є способом фальсифікації доказів [21].

У чинному КК України, який діє з 1 вересня 2001 року, у контексті ч. 2 ст. 372 КК України «Притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності» уперше згадується про «штучне створення доказів обвинувачення або інша фальсифікація» як кваліфікуюча ознака. Виходячи зі змісту цієї ознаки, словосполучка «інша фальсифікація» розуміється саме як фальсифікація доказів, проте законодавцем однозначно не визначено та не роз'яснено вказаний термін. Оскільки у КК України відсутня спеціальна стаття, що встановлює відповідальність за фальсифікацію доказів, виникає необхідність кваліфікації цих діянь за іншими статтями, які розміщені у трьох розділах Особливої частини даного кодексу [22].

Так, до Розділу XV «Злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян та злочини проти журналістів» включено ст. 357 КК, якою передбачено відповідальність за викрадення, умисне знищення, вилучення, пошкодження чи приховування офіційних документів та ст. 358 КК – за виготовлення, складання, видача та використання підроблених документів загальним суб'єктом злочину у будь-якій формі судочинства. Розділ XVII «Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг» містить ст. 366 КК, що встановлює відповідальність спеціальному суб'єкту злочину за службове підроблення (складання, видача завідомо неправдивих офіційних документів, внесення до їх змісту завідомо неправдивих відомостей, інше підроблення офіційних документів); ст.ст. 364, 365 КК – за підміну, викрадення, умисне знищення, вилучення, пошкодження чи приховування речових доказів і документів, їх підкидання з метою подальшого вилучення та визнання доказами, штучного створення обстановки неіснуючого злочину, імітацію чи знищення слідів злочину, скоєних спеціальним суб'єктом злочину. У Розділ XVIII «Злочини проти правосуддя» законодавець об'єднав такі злочини, пов'язані із фальсифікацією доказів, як: 1) примушування давати показання при допиті шляхом незаконних дій з боку прокурора, слідчого або працівника підрозділу, який здійснює оперативно-розшукову діяльність (ст. 373 КК); 2) завідомо неправдиве повідомлення суду, прокурору, слідчому або органу досудового розслідування про вчинення злочину, а також ті самі дії, поєднані із штучним створенням доказів обвинувачення (ст. 383 КК); 3) завідомо неправдиве показання свідка чи потерпілого або завідомо неправдивий висновок експерта та завідомо неправдивий переклад, а також ті самі дії, поєднані із штучним створенням доказів обвинувачення чи захисту (ст. 384 КК); 4) за примушування свідка, потерпілого, експерта до давання завідомо неправдивих показань чи висновку шляхом погроз або їх підкуп з тією самою метою (ст. 386 КК).

Слід відзначити, що за діючим КК криміналізовано низку діянь із офіційними документами та їх підроблення, вчиненні загальним суб'єктом злочину (ст.ст. 357, 358 КК), на відміну від КК УРСР 1960 року. Також законодавцем у ч. 2 ст. 384 КК уперше вжито термін «штучне створення доказів захисту» як вид фальсифікації доказів.

Висновки. Проведений історико-правовий аналіз становлення кримінальної відповідальності за фальсифікацію доказів дає підстави для висновку, що в Уложенні про покарання кримінальні та виправні 1845 року вперше згадується про фальсифікацію доказів у формі службового підроблення документів. Об'єктивна сторона цього злочину включала також знищення, приховування та викрадення документів, а до суб'єктів – було включено секретаря суду, який у будь-якій формі сучасного судочинства має можливість сфальсифікувати докази та за діючим КК уникнути кримінальної відповідальності. За Кримінальним уложенням 1903 року передбачалася відповідальність за підроблення речових доказів, а не тільки документів. Отже, вітчизняному законодавцю, на нашу думку, варто було б звернути увагу на наведені законодавчі положення відповідних історичних епох для удосконалення норм КК у сфері протидії фальсифікації доказів.

Література:

1. *Хавронюк М. І.* Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації: монографія / М. І. Хавронюк. – К. : Юрисконсульт, 2006. – 1048 с.
2. *Гришук В.К.* Проблеми кодифікації кримінального законодавства / Гришук В.К. – Львів: Львівський університет, 1993. – 137 с.
3. *Мельніченко М. І.* Кримінальна відповідальність осіб, які здійснюють досудове розслідування, за вчинення злочинів проти правосуддя: історико-правовий аспект / М. І. Мельніченко // Вісник Національної академії прокуратури. 2014. – № 3 (36). – С. 113–119.
4. Максимович Р. Л. Поняття службової особи у кримінальному праві України : [монографія] / Р. Л. Максимович. – Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2008. – 304 с.
5. *Ершова Н.В.* История развития норм о подложности судебного доказательства в российском процессуальном законодательстве // Актуальные проблемы российского права, 2013. – № 3(28). – С. 319-324.
6. *Тучков С.С.* Підроблення як спосіб вчинення злочину : дис. канд. юрид. наук : 12.00.08 / Тучков Сергій Сергійович. – Запоріжжя, 2005. – 215 с.
7. *Жижиленко А.А.* Подлог документов. Историко-догматическое исследование. – СПб.: Невская типография, 1900. – 746 с.

8. Памятники русского права / [под ред. С. В. Юшкова]. – М. : Гос. изд-во юрид. лит., 1952. – (Вып. 1: Памятники права Киевского государства X–XII вв. / [составитель А. А. Зимин]. – 287 с.).
9. Волкова И.А. Ответственность за фальсификацию доказательств по уголовному делу: дисс. ...канд. юрид. наук: 12.00.08. – М., 2005. – 169с.
10. Российское законодательство X–XX века в 9 т. – Т. 2 : Законодательство Древней Руси / под ред. О. И. Чистякова. – М. : Юридическая литература, 1985. – 432 с.
11. Статут Вялікага княства Літоўскага 1566 года: за виданням 1855 року. – Мінск, 2003. – С. 35–63. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://litopys.org.ua/statut2/st1566_07.htm
12. Российское законодательство X–XX веков в 9 т. – Т. 3. Акты Земских соборов / под ред. О. И. Чистякова. – М. : Юридическая литература, 1985. – 512 с.
13. Благодарь И.С. Фальсификация доказательств (ответственность и вопросы квалификации): дисс. ...канд. юрид. наук: 12.00.08. – М., 2008. – 221с.
14. Российское законодательство X–XX веков в 9 т. – Т. 4 : Законодательство периода становления абсолютизма / под ред. О. И. Чистякова. – М. : Юридическая литература, 1985. – 512 с.
15. Остапенко Я.С. Розвиток кримінального законодавства, що передбачає відповідальність за службове підроблення: історико-правовий аналіз (I століття до н.е. – початок XX століття) / Я. С. Остапенко // Вісник Кримінологічної асоціації України № 3 (11) : збірник наукових праць [редкол. О. М. Бандурка (голов. ред.) та ін.]. – Харків : ХНУВС, 2015. – С. 199-208.
16. Уложение о наказаниях уголовных и исправительных. – Санктпетербург, 1845. – 898 с.
17. Будаева Ю.В. Уголовно-правовые проблемы с фальсификацией доказательств : дисс. ...канд. юрид. наук: 12.00.08. – М., 2004. – 217с.
18. Уголовное уложение от 22 марта 1903 г. – СПб. : Изд. В. П. Анисимова, 1903. – 250 с.
19. Уголовный кодекс РСФСР 1922 г. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1241523>
20. Уголовный кодекс УССР : в ред.. 1927 г. – [2-е оф. изд.]. – Х. : Юриздат, 1927. – 110 с.
21. Уголовный кодекс Украины (ВС УССР) от 28 декабря 1960 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KD0006.html
22. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/page>